

1. Τελετουργικοί διπλοί πέλεκεις βρέθηκαν έξι από το θόλο Α του Πλατάνου. Πινάκια με χορούς προς τιμήν της θεάς των όφεων.

Ο θεός της βλάστησης και ο Κρηταγενής Ζευς

Η Κρήτη ήταν από πάντα «Ξεχωριστός» τόπος. Κέντρο επικοινωνίας μεταξύ ανατολής, δύσης και νότου, κράτησε το χαρακτήρα της, μεταφέροντας τις διάφορες επιδράσεις από τις ανατολικές θρησκείες στο λατρευτικό κορμό της Ελλαδικής θρησκείας. Η ιδιοτυπία των κρητικών θεοτήτων φανερώνεται από πολύ νωρίς. Η λατρεία του αρχαιοκρητικού Δία πιστοποιείται από την επιγραφική, τις ανασκαφές στα σπήλαια και τα ιερά κορυφής καθώς και τη σφραγιδογλυφία η οποία μπορεί να μας οδηγήσει σε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την οργιαστική ορεινή λατρεία στην Κρήτη. Η αποσπασματική τραγωδία του Ευριπίδη «Κρήτες» δίνει ορισμένες λεπτομέρειες του τυπικού του λατρευτικού των Κουρήτων. Έτσι οδηγούμαστε σε κάποια σύνδεση του Δία με το Διόνυσο των αρχαϊκών και μετέπειτα χρόνων. Ίσως, λοιπόν, η Κρήτη να υπήρξε ο χώρος όπου συνδυάστηκαν λατρείες τοπικές με θεούς ξενόφερτους για να δημιουργηθεί το προηγούμενο κάποιων μεταγενέστερων λατρειών οργιαστικού χαρακτήρα του Ελλαδικού χώρου.

Νίκος Ξένιος

Φιλόλογος

Το ζήτημα της αρχαιοελληνικής θρησκείας έχει απασχολήσει τους μελετητές εδώ και πολλά χρόνια. Η Κρήτη διατηρεί πάντοτε κάποια ιδιοτυπία τόσο ως προς τον υλικό όσο και προς τον πνευματικό της πολιτισμό.

Διάφοροι επιστήμονες έχουν, κατά καιρούς, πάρει θέση σχετικά με το ζήτημα της αρχαιοελληνικής θρησκείας. Οι πιο πρόσφατες έρευνες

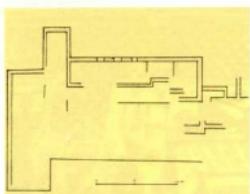
συγκλινουν στην άποψη για την ύπαρκη κάποιων «λαϊκών» (δημιωδών) θρησκευτικών πεποιθήσεων στην αρχαική και την κλασική Ελλάδα, και οι αρχαιολογικές ενδείξεις επιβεβαιώνουν την ύπαρκη τετών λατρειών και κατά την προϊστορία. Για παράδειγμα αναφέρουμε τις ανασκαφές στο Ιδαιον Άντρο (Ψηλορείτη) στα 1982-1984: Ο Γ. Σακελλαράκης, σε

παλιότερη δημοσίευσή του¹ ανάφερε την ανακάλυψη κάποιων λατρευτικών σκευών, λίθινων τραπεζών για πρασφρέδες αναθήματα στους νεκρούς και κομμάτια λεπίδων για θυσίες. Στα Ανεροπτηλιά των Αρχανών θεβαίωνται και μια ανθρωποθυσία. Προφανώς λατρεύονταν ένας θεός της βλάστησης (ο μετέπειτα «Κρηταγενής» Δίας), και συνέχισε να λα-

τρεύεται στους Μινωικούς χρόνους — όπως αρχικά είχαν υπόθεσει οι Martin Nilsson, Bachofen και Π. Λεκατάς² και όπως σχολίασε διεξοδικά ο K. Kerényi³, τον οποίου αντικείμενο έρευνας υπήρξε, κατά κανόνα, η ταυτότητα αυτού του μυστηριώδους θεού, που γεννιόταν κάθε χρόνο μαζί με την ανοιξιάτική βλάστηση και πέθαινε με τον ερχομό του θέρους.

Ο προϊστορικός θεός της βλάστησης, προσωποποίηση των φυσικών δυνάμεων της αναπαραγωγής είναι συνήθως ο «καρπός» της γης, το ζωγόνο απέριμα που κυλά στα ποτάμια, στις θάλασσες και στις φλέβες των δέντρων χαρίζοντας στη βλάστηση την άβασια! Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι μαρτύρις που έχουμε μιλούν για μια οργανική λατρεία, μια μυστηριώδη πίστη σ' αυτό το «νεαρό θλαστάρι» της Φύσης, που άλλοτε παρουσιάζεται ως δρέφος κι άλλοτε ως έφραδος (κούρος), για να φτάσει την θωματεία αρχηγότητας των άγριων ζώων του δάσους και του βουνού!

Υπήρχε ζωντανή φιγούρα που περιδιάθεται σα «ερεί πλάτη» του Μινωικού πολιτισμού ως μπροστάρης «μωστήκης» λατρείας, που προφανώς απαιτούσε μητρή για δύσις συμμετέχαν. Συχνά φινεταν ως ανθρωπομορφό ζώο ή ζωμοφόρος ανθρώπος μαζί με πλήθη παρουσιών που αποτελεί την αλληγορία των φυσικών χιμάτων, και ειδικά του μελιού και του κρασιού.

2. Κάτοψη του Μινωικού κτηρίου στη Ζαχρούνθα.

ρος» στις αρχαιοκρητικές τελετές (των Κουρήτων) ενοάρκουνταν τους ανθρώπινους πόθους για την κατάκτηση της άβασιας! Όλη αυτή η συγκλονιστική ομάδα διδασιών γύρω από το πρόσωπο του «απάτορος» θλαστικού δαιμόνου δυστυχώς μας άφησε ελάχιστες ενδείξεις. Οπόταν ήταν έχουμε στις ανασκαφές (κυρίως στην Κρήτη και τη Θράκη), στις αποσπασματικές πληροφορίες που παραδίδονται σε προφορικές θρηλικές δημητρίες στον Όμηρο, στις λαογραφικές παραφθρές και παραλλαγές της, σε απαράματα επιγραφών και σε κάποιες γραμματολογίες των ελληνιστικών χρόνων που αναφέρονται στο περιεκόνταν κάποιων χαμένων τραγωδιών.

Όλες όμως αυτές οι πληροφορίες,

Σχετικά με τις θεωρίες που έχουν εκφραστεί, ξεχωρίζουν: οι αγγλοί οι οποίοι συνέχισαν την παράδοση της Σχολής του «Μύθου και της Τελετουργίας»⁴ που πρέσβεις στις αυτές οι λατρείες ήσαν καθαρά ελληνικές, εγγενεῖς! Όμως η «γαλλική σχολή», με επικεφαλής το Βέλγο θρησκειολόγο Marcel Detienne⁵, ακολούθησε τη μέθοδο του Lévi-Strauss, που αντικρύζει τις τελετές κάθε ειδούς σε συνάρτηση με την νότια Μυθολογία, δεν απέκλειε ωστόσο την πιθανότητα οι οργιαστικές τελετές αυτού του ειδούς να συνδέονται με «μαικές» πρακτικές οικουμενικού χαρακτήρα (για εξευμενισμό των φυσικών στοιχείων, για ευφορία της γης, για καταπολέμηση κάποιας επιδημίας, κλπ.) προσαρμοσμένες στον αυτόχθονα χαρακτήρα του πολιτισμού.

Οφείλουμε, λοιπόν, για να κατανοήσουμε αυτή τη συνέδεση, να προσδιορίσουμε ευθύς εξαρχής: 1) ποια ήταν τα χαρακτηριστικά που καθηρίζουν αυτές τις τελετές ως «οργιαστικές» και 2) ποιας ακριβώς ήταν ο «χαρακτήρας» του κρητομυκηναϊκού πολιτισμού.

Πρώτα από όλα αξιζει ν' αναφέρουμε τις «αντιρρήσεις» κάποιων επιστημονιών⁶ ως προς το «εγγενές» αυτών των λατρειών στον ελλαδικό χώρο.

Το αν ήταν ζένοντες λατρείες όμως δεν αλλάζει ιδιαίτερα τον εξελληνισμόν τους χαρακτήρα, όπως πι-

θανόν διαμορφώθηκε αυτός μέσα

3. Σφράγισμα από τη Φαιστό (CMS 115-No 322).

Παράλληλα, συμβολίζει την ικανότητα κάθε ζωντανού είδους ν' αναπαράγεται σα τακτά χρονικά διαστημάτα, οι δε φάσεις της «ύπαρξης» του επαναλάμβαναν πιστότατα τις φάσεις της ζωής: τη γέννηση, την εντλικώση, τη γηνητοποίηση την αναπαραγγή, το θάνατο, την ανάσταση και τ' ανάπτυξη... Για την ακριβεία, αυτό το «αναστημένο παλληκάρι» (ο «Μέγιστος Κού-

έστω κι αν προέρχονται από διαφορετικές πηγές, δεν πάουν να αναφέρονται σταθερά στο ίδιο μοντέλο, τον έφρικη (ή νήπιο) θλαστικό όρο, που γεννιέται την άνοιξη, ρυθμίζει την κανονικότητα της βλάστησης και «πεθαίνει» με τελετουργικό τρόπο! Πανάρχαιες λατρευτικές τυπολογίες είχαν να κάνουν με τη «μύτη» των εφήβων στα μυστικά της ενήλικης ζωής.

στο χρόνο.

Για παράδειγμα, ο Κρητικός πολιτισμός είχε κάποιες θρησκευτικές τελετές πανομοιότυπες με κάποιες αντίστοιχες Αιγαίντικες, συριακές και Βαβυλωνιακές, πράγμα που το πιστοποιούν και τα ευρήματα ανθρωποθυσιών, πολύ πριν τους Ομηρικούς χρόνους. Βέβαια, ο βάρβαρος θάνατος ενός ανθρώπουν θύματος δεν θα «πρέπει να χαρακτηρίζει έναν πολι-

4. Εκφόρο νεκρού (Γεωμετρική τέχνη).

τιομό τέτοιας λαμπρότητας ως «βάρθαρο»: μάλλον το ιερατείο των λατρευομένων θεοτήτων διέθετε τέτοιαν ισχύ, ώστε ν' απαιτεί κάποιες την ανθρωποθύσια, ίσως συνέβαινε με τους ιερείς κάθε θεοκρατικού βασιλείου.

Επίσης, στις βάρβαρες τελετές των γειτονιών πολιτισμών προφανώς «εκλύονται» τέτοια λαϊκή ενέργεια από τους τελετές, που να δικαιολογεί το θρησκευτικό δέος και πράξις παρόμοιας διαισθίστας: κατί τέτοιο θα συνέβη και στις Αρχαίες, ή σε όποιον άλλο χώρο της Ελλάδας μαρτυρούνται θυσίες ανθρώπων (Θράκη, π.χ.). Χαρακτηριστικά αυτών των τελετών ήταν η «έκσταση», συχνά οφειλόμενη στην κατάδρυση παραοιθησιογόνων ουσιών φυτικής προέλευσης (ή στην ινονοσοία, αν μάλιστα για τα διονυσιακά «όργανα») η παρεκτροπή της συνηθημένης συμπεριφοράς, η πρακτική της «μαφραγίας», ο χόρας...

Μέσα σ' αυτό το πεδίο «εκστατικής» λατρείας και μανιώδων συμπεριφοράς, κάθε υπέρβαση των τετριμμένων, καθημερινών ανθρώπων δυνατοτήτων εκλαμβανόταν ως «θαύμα», ως θεϊκή παρουσία («επιφάνεια»). Ο φυσικός χώρος όπου διαδραματίζονταν αυτές οι διαμονικές τελετές ήταν το θυνόν: πρόκειται για ορείνες, «αναχωρητικές» λατρείες, με συγκεκριμένο τελετουργικό τυπικό και απαγορεύεταις (ταύος), η παραδιάση των οποίων κόπτει πιθανών και το θάνατο. Συσωρεύμενές στο βάθος της συνείδησης, οι εναστικώδεις παρομησίες των λατρευτών («θαύμαστών») έδηγαν στην επιφάνεια, με αποτέλεσμα την έκσταση, τη σεξουαλική υπερβολής, συχνά την έμπνευση. Ως «μαινάδες» παραδίδονται οι γυναικες-λάτρεις του διονύσου που παρίστανται με ριγμένο το κεφάλι προς τον αυχένα να χο-

ρεύουν εκστασιασμένες στην κορυφή ενός θυνού, κρατώντας θύρσο και στεφανωμένες με κισσό ή φύλα αμπελιού: ο χορός τους λέγεται ότι αναπαριστούσε τους σχήματισμούς των άστρων στον ουρανό θύλο! Τίποτε δεν είναι τυχαίο. Στη μελέτη των θρησκειών θέλουμε να επαναλαμβάνουν κάποιους σταθερά χαρακτηριστικά: σε όλες τις ιεδουρωπαϊκές θρησκείες, λόγου χώρη, οι κυριαρχείς θεότητες σχετίζονται με τη Σελήνη, είναι θηλυκού γένους και λατρεύονται στη μορφή ενός παχύσακρου ειδώλιου. Εγκύοι γυναίκες, με τονισμένη τη γεννητική χώρα. Στις Κυκλαδίδες, τα ειδωλά της «βέας των γονιμότητας» («Αφροδίτες») αποδόθηκαν, στην ωστέρων, σε διαφορετικές θέσεις γονιμούς χαρακτήρα, αντίστοιχης προς τη «βέα των όφεων» τη φαραωνική Αιγύπτου, στην οποία επιδόθηκε η ονομασία «πότνια θηρών» («η κυρά του κυνηγιού»).

Προφανώς το σύμβολο της ήταν ο «διπλούς πλεκτές» (εικ. 1), που πρακτικά χρήσιμες για τις θυσίες ταρών στο βωμό της. Στους σφραγίδωλους της Κνωσού αναπαριστάνται κάποιοι τελετουργικοί χοροί που, σχηματικά τουλάχιστον, αποδίδουν το πνεύμα της έκστασης. Η σφραγίδουλαια, η επιγραφική επιστροφή, καβών, και κάποιες ανασκαφές σε ιερά κορυφής του Μινωικού πολιτισμού συνηγορούν στην υπόθεση πώς η θεοτήτα αυτή ήταν ουρανία μεν, λατρεύοντας όμως σε σχέση προς τα σπηλαῖα: αυτό σημαίνει πώς ήταν παντοδύναμη, και συμβόλιζε την επίδραση της Σελήνης στο εσωτερικό της γης, εκεί όπου οι Αρχαίαι θεωρούσαν ότι βρίσκονταν οι ψυχές των

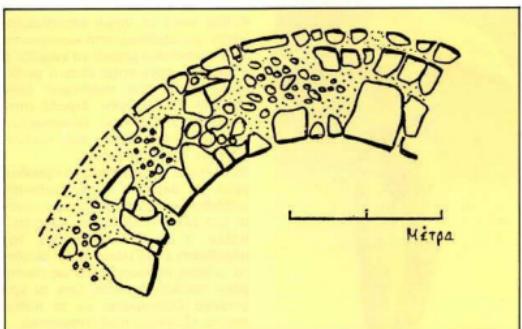
5. Εκπόμπεια από ανάγλυφο ρυτό με σκαλιστή παρόσταση από στεστίτη: Σκηνή προσφοράς αφερεμένων σε «ιερό κορυφή» μεταξύ 1.500 & 1.450 π.Χ. Μουσείο Ηρακλείου.

νεκρών... Προφανώς έχουμε να κανούμε με μια κλασική αντικατοπτική θεώρηση: τα έγκατα της γης ήταν το «λίκνο» απ' όπου θα εβγαίνουν οι ψυχές των νεκρών προγόνων μετά από τις επικλήσεις και τις θυσίες των ζωντανών, όπως η γη κατείχε τη μωστηριώδη («μαγικήν») ιδιότητα να ξαναχαρίζει τη χαμένη ζωή, με τον ίδιον ακριβώς τρόπο που έκανε τα λουλούδιαν' ανθίζουν και τα δέντρα να πρασινίζουν την άνοιξη!

Και πού αλλού θα βρισκόταν η «ψυχή» της Μήτρας-Φωτος, αν όχι στους κορμούς των δέντρων, στα φύλλα και στα νεαρά θλαστάρια; Ένας γεωργικός πολιτισμός όπως αυτός της αρχαίας Κρήτης, δεν είχε παρά να εξηγήσει τα φυσικά φαινόμενα σε σχέση με την θεότητα καπούτοι δαμονάι! Βεδώντας υπήρχαν επιμέρους δαμονες, όπως ο Νύμφες των δασών, των πηγών και των σπηλαίων, ομώς ο Κορυφαίος της χορείας των δαμόνων θα πρέπει να είναι κατευθείαν γόνος της Γης, και μάλιστα χωρίς τη μεσολαβητή καπούτοι αρεοποικιλού!

Μιλάμε για καθαρά μπαριαχική κοινωνία, όπου δεν είχε ακόμη δευκρινιστεί ο ρόλος του αρσενικού στην αναπαραγωγή, και ο φαλλός (linga) απώλειση συμβόλιζε την υποταγή του αρσενικού στην παντοδύναμη μήτρα της γης!

Στην προ-ανακτορική Κρήτη, όπως και στη βάση κάθε πολιτισμού, ή διαδοχή στο βρόνο της εποχικής βασιλείας ήταν μπαριαχική: η νεότερη γυναίκα έπαινε τη θέση της γεροντότερης, η εξουσία παραδίδονταν από μετέρα σε κόρη και στις κοινογονίες κυριαρχούσαν θηλυκές θεότητες. Η «αινιωνότητα» ήταν και είναι ακόμη έννοια θηλυκή, και οι αποκινούσεις των δαμιδών που προσφίζονταν στην εξασφάλιση της «αφερασίας» της Ζωής, είτε είχαν πολλούς μαστούς, είτε ήσαν δίφυλες, ερμαφρό-

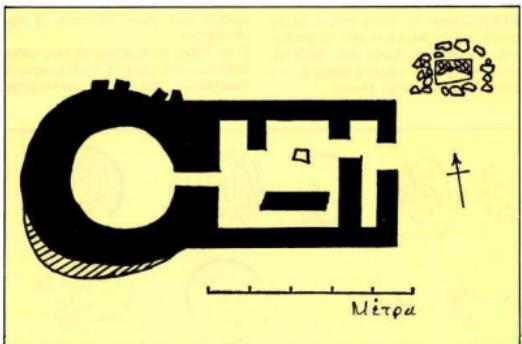
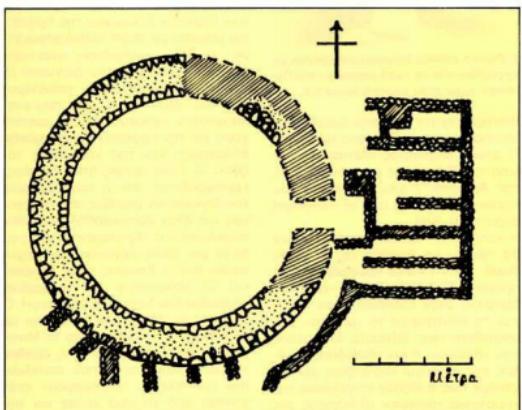
διτες!

Προφανώς ο υλικός κόσμος φαινόταν να είχε γεννηθεί «αυτόματα», από κάποιο αρχικό «ωάριο», που έρφυτρως εκ τούτου μπρονέος (από τη θάλαια), όπως «αυτόματα» αναδίλυζε το νερό από τις πηγές, το μέλι από τις κερήθρες και ο μούστος από τα βαρέλια! Ο αρχικός αυτός «διάιμνος» (το ΠΛΑΣΜΑ για το οποίο μάλα) δεν μπορούσε παρά ν' αποτελεί ΑΠΟ ΜΟΝΟΣ του μια θεότητα!

Στις διάφορες προκλασικές θρησκείες έπαψαν και διαφορετικά ονόματα, και έφερε διαφορετικά εμβλήματα, και χαρακτηριστικά: Άλλοτε ονομαζόταν Διογενής (νιος των θεών), άλλοτε Διόνυσος, άλλοτε Ζαγρεύς (κυνηγός ζώων) κι άλλοτε Ζευς: πάντως ήταν «Πλάδι» της Φύσης (της Γαίας, της Σεμέλης, της Δημητρας), και δεν είχε καθορισμένο φύλο: έπαιζε το ρόλο του «ψυχοποιούποι» (πέθανε ο ίδιος κάθε καλοκαίρι και μεσολαθρώσε στις ψυχές των νεκρών προγόνων). Εναναγεννήσταν κάθε άνοιξη φέρνοντας το χαρμόσυνο μήνυμα της αβανασίας, τελικά συνύψιε την πιστή στη «Μετά θάνατον» ζωή. Κατά συνεκδοχήν προς τις μεταφυσικές αντιουσίες των Κρητών, ο θεός αυτός είχε σωτήριες, θρεπτικές ιδιότητες, όπως και όλα τα βατάνια και ναρκωτικά που χρησιμοποιούνταν κατά τη λατρεία του.

Απαιτούσε θυσίες προς τιμὴν του, γιατί άλλωστε γινόταν και ο ίδιος αντικείμενο-θύμα μιας «ιεροθυσίας»: σπαραζόταν (συμβολικά, με το κρέας ενός ζώου) από τους θιασώτες του, αναχωρώντα για τον Κάτω Κόσμο, και «αναδόσταν» εκ νέου κάθε χρόνο, με την ευκαιρία της λατρείας των προγώνων. Προφανώς η «αποκαλυπτική» φύση αυτού του θεού δεν ήταν όχιστη προς τα κρητικά ταφικά εθίμα, προς τις ιερουργικές θυσίες «καθοισσώσεως», όπως λέγονταν είτε πρόκειται για απλές προσφορές γεωργικών αγαθών στους νεκρούς (ποντίδες, χρές), είτε για κανονικές (αιματηρές) θυσίες: κατ' αυτό τον τρόπο περιπτώσεις, τα προσφερόμενα αγαθά οφείλαν να είναι της καλύτερης ποιότητας: οι πρώτοι καρποί των δέντρων, το κορφολόγημα του σταχυού, ή το πρωτότοκο αρσενικό θλασταρί της εγγενέστερης οικογένειας!...

Κι εδώ φτάνουμε στο δεύτερο σκέλος του συσχετισμού μας, στον ιδιότυπο «χαρακτήρα» αυτών των κοινωνιών, σαφέστατα δομημένων σε κοινωνικές τάξεις: πρότυπο «κρητικής» θρησκείας αυτού του τύπου (που ακόμη δεν έχει συστηματοποιηθεί για την έρευνα) πρέπει να ήταν κάποια επήνια τελετή στην ίδιαν Α' Ήπειρο, η προσέγγιση της οποίας, κατά τον κ. Σακελλαράκη, υστερεί

6. Λεθίνα. Πλάτανος. Απεικονάρι.

προς την αυτοψία του χώρου⁸. Εφόσον όμως τα ευρήματα στο κέντρο της Ζωμύνθου (εικ. 2) 1.200 μέτρα στην κορυφή του Φηλορείτη, καθώς και τα σκέυη και η διακόσμηση των επίπλων μαρτυρούν χλιδή, η παλιότερη Μινωική λατρεία του σπηλαίου θα πρέπει να γινόταν από κάποιου επιφανή μέλη της κοινωνίας εκείνης.

Οι ανασκαφές των πρώτων «ερών σπηλαίου» άρχισαν μετά το 1900, από τον Ξανθουδίδη και το Χατζήδακη, κι έφεραν στο φως το έθιμο να θάβονται οι νεκροί στις πλαγιές λόφων σε μικρά φυσικά σπήλαια, ή ακόμη και σε απλούς μυκόνδρους βράχων, που αποτελούσαν τη φυσική προέκταση των σπηλαιών και συνδεόνταν μεταξύ τους με πλακόστρωτους διαδρόμους.

Τα σύμβολα της «λάθρυσος» (διπλό πελέκι) ή του κόμπου συνδέθηκαν από την αρχή με τη λατρεία του Δίου «Λαθρανδέως» (του αρχαιοκρητικού Δια, δηλαδή) και η σφραγίδανυφα δίνει σημαντικές πληροφορίες για τα συμβόλα. Για παράδειγμα, οι ζωδιωρφές καρικατούρες τύπου Τε-Αρτ (Αιγύπτιου) που βρέθηκαν σε σφραγίδα από τη Φαιστό (CMS 115 - No 322) (εικ. 3) μπορεί μεν να μας σχετίζονται προφανώς προς τη λατρεία «χθονιών» θεοτήτων, όμως σίγουρα έχουν να κάνουν με προσφορές προς τους νεκρούς, και με τη μορφή ενός σχετικού θεού! Στην Αιγύπτια είδαμε παρόμοιας διάμονες να συνοδεύουν τις ψυχές των θνητών στην ίδια με μεσάζονταν τον Όασηρ. Γιατί στην Ελλάδα να μην επαναλαμβάνουν τον ίδιο «ψυχοπομπικό» συμβολισμό; Αρκεί να δούμε της γεωμετρικές παραστάσεις «εκφοράς» της σορού των νεκρών που μας παραδίδει η Ομηρική Εποχή (εικ. 4), καθώς και τη γλυπτή παράσταση σε στεπατή λίθο που δρέπηκε σε ιερό «κορυφής» της περιοχής Ηρακλείου (εικ. 5). Οι ίδιες, ναυαραλιστικές στάσεις δίνουν τη θέση τους σε σχηματικές, μάλλον διακομητικές παραστάσεις της Μεγάλης Θεάς («ποντίας θηρών»). Ο

7. Πλήρων ειδώλιο λατρευτού Θεότητος με εγχειρίδιο από το «ιερό κορυφής» του Πετρούφων γύρω στην εποχή αναστάσης π.Χ.

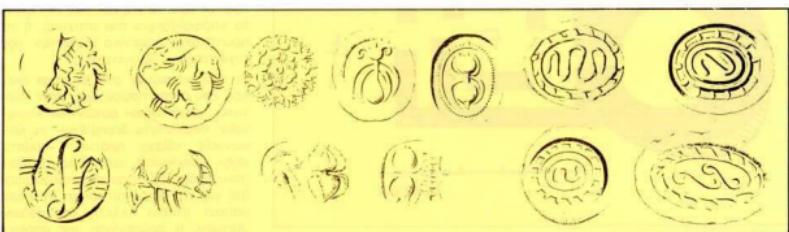
Βρανιάνη γίνεται σχετική έρευνα στη Μεσοπάρα και τον Πλάτανο (εικ. 6 και 7), ενώ ο Μαρινάτος ταύτισε το απόλυτο της Εὐλεύσιας (οπις ανασκαφές της Αμνισού, 7 χλμ. ανατολικά του Ηρακλείου), που έγινε από τα παλιότερα ευρωπαϊκά ιερά...

Η «πτίλεκτη» ομάδα των λατρευτών θα πρέπει να θυσιάζει σε υπαίθριο θώμα, γιατί η θυσία προσφέρεται σε «φροική» θεότητα. Πολλά «θιασικά» δρώμενα στον ελλαδικό χώρο διάρκεψαν τη θέση του μιασμάτων που υποτίθετο πως διέπραιξ ένα μέλος του «θιασου», ή και οποιοδήποτε μέλος της εν λόγω κοινότητας (αν δεχτούμε πως ο θιάσος επιτελεύεται την «οιολογία πίστεως»: ολόκληρης της κοινότητας). Η συνήθεστην πρακτική ήταν την αναπόρτηση της ΜΟΙΡΑΣ του ίδιου του θεού, που — με τη σειρά του — διέρχεται όλα τα στάδια της ανθρώπινης ζωής στη διάρκεια ενός και μόνον εικοσιτετράωρου (ή ενός ημερολογιακού έτους)...

Καθώς αυτό το σχήμα επαναλαμβάνοταν με αειθαλώμαστη κανονικότητα, το μόνο που μπορεί να γνωρίζεις ο σημερινός ερευνητής είναι η πεποιθηση αυτού του πολιτισμού στην «ΑΙΓΑΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ», δηλαδή στην αθανασία της ψυχής, εναρκωμένη στο μπουμπούκισμα των λουλουδιών και την καρποφορία...

Δεν μπορεί όμως κανεὶς να προσδιορίσει με ακρίβεια αν οι άνθρωποι απέδιδαν «τα κακά της μοίρας τους» σ' ένα είδος ΠΟΙΝΗΣ που τους επέβαλλε η ΜΗΤΕΡΑ-ΦΥΣΗ για την παραδίωση ενός λαβού, ή αν, αντίθετα, ο θεός παρουσιάζοντας ως «σωτήρα», αναλαμβάνοντας (σαν το χριστιανικό Θεάνθρωπο) το παθός του να εξαγίνει τους ανθρώπους. Κατά τον Π. Λεκατσά, η «θανάτωση» του θεού δεν ήταν παρά «προσβολή» των θιασικών δρώμενων της Κρήτης, και μάλιστα με σαφή ταξιδική καρακτηρία: οι λιγο «μυμένοι» αναγνωρίζουν στο πρώτον του Διύνους (ή του Κρηταγενούς Διώς, παλιότερα) την ίδια, βλαστηκή θεότητα που εντιλικινώνταν «χρεούσαντα» το μητηρικό χώρο για την προκοπή της εποικικής διάστημας!⁹ Ο θεός αυτός ήταν διύρως, ερμαφρόδιτος, και η παντοδύναμια του δηλώνονταν ακριβώς από το γεγονός ότι ήταν αραιοκιθηλώτης! Δεν αποκλείεται ο «Κρηταγενής» Διάς να ήταν μια άλλη έκφαση του Κορύφαιού αυτού Κουρώφου, άνως δρώμενοι και το απόστασμα από τη χαμένη τραγούδια του Ευρυπίδη «Κρήτες».¹⁰ Ο μύθος των Κουρήτων συνδέεται με το Μίνα, την Πασιφάη και το Μινώταρο, και αναφέρεται στην ομάδες γεαρών «θιασεπούν» που επιτελεύθαιναν μια τελετήν «εξαγνιαμού», απέναντις από το ωρι κρέας και την επαρφή με τους νεκρούς, για να «τείνων αγνόν βιον» και να πάρουν το ριχάριο του «Διός Μύστου» ή του «Βάκχου».

Ειναί τόσοι οι παράγοντες που ενδοβάλλουν στη μελέτη τόσο μακρινών πολιτισμών, που θα ήταν αντιεπιστη-

8. Πρώτες μινωικές σφραγίδες με σχηματικές παραστάσεις από σκορπούς, αράχνες και φίδια.

μονικό να συναγάγουμε οποιοδήποτε αυμέτρεσμα! Είναι όμως φανερό πως το γνωστό μας δρέφος της Δικτής, που τράφηκε με το γόλο της Αμάλθειας, και μεγάλωσε στα χέρια των νυμφών, ο Διος ή ο «υγκόπερπεττής» Ζαρφάς, υπήρξε πρόδογος του Διόνυσου της κυρίων Ελλήδων. Σύρος από διακριτικά του σύμβολα σκορπιού, αράχνης, φίδια, (εικ. 9), ταυτίζονται με σύμβολα του Διόνυσου. Άκομη και η μωβαλογική του σύνθεση με το λαδύρινθο που πιστοποιείται από τις πινακίδες της Κνωσού¹⁰ άθηγει σε ένα ανοιχτό ζήτημα: Επιρόκειται, πρόγυμνη, για μια μαστρικοτή λατρεία των λαϊκών τάβρων, για μια θρησκεία εβνίκι ή, τέλος, για ένα σύστημα «πρακτικής». Μεταφυσικής; Ο πρωτότυπος δυναυσιαρμός αναζητά, ή όχι, τις ρίζες του στην αρχαιοκρατική λατρεία του θλαστικού δαιμονίου; Μόνον η διεπιπτωμονική έρευνα μπορεί να θγάλει κόποτε μιαν άκρη από όλα αυτά...

Σημειώσεις:

- Η νέα ερευνή στο ίδιον «Αντρό» 1982-1984, Αρχαιολογία 5, Μάιος 1985, σελ. 16-18.
- «Διάνυσος: Καταγγελία κι εξέλιξη της δυναυσιαρχίας θρησκείας», Αθήνα 1971, Σχολή Μπρόντι.
- Dionysos, Archetypal image of indestructible Life, Bollingen LXV, Princeton 1976.
- Pöhlmann-Schäffl, J. Fraser, Comintern, κ.α.
- Dionysos & the mort. met. myth. symbols από τους Leidenius & Müller, μετ. από τον «Dionysos Stein», Αυγούστος 1979, Δόναου Ηρακλείου.
- J.-P. Vernant, P. Vidal-Naquet, L. Gernet, H. Jeanneret, Roche κ.ά.
- Ουεντέρειος: Η συνίδεση του να τρύγουνται ώμος οι σάρκες των βιτρωμάτων.
- Στην εισήγηση του, στο 1ο Διεθν. Συνέδριο της CERF, Λιβύη 28/29 ΙΙ 1987, με τίτλο «Ιδιοίον Αντρό».
- Κρήτης: Euripides Tragedies, vol. III, Neack edition stereotypos, Λιρίου, Τευτόνη, 1913, σελ. 125 κ.ε.
- Πινακίδες: a) Kn Kg 140 (1), b) Kn Kg 702 (2), c) Kn Ce 745 (1), 7374 (2) στο Bérard-Rousseau, Les mentions religieuses dans les tablettes mycéniennes, 1968 σελ. 56-58.

The God of Vegetation and the Cretan Zeus

N. Xenios

The cult of the Cretan Zeus is certified by inscriptions, cave excavations and sanctuaries on mountain tops. A study of the Sphragistics may lead to some conclusions on his orgiastic, mountainous cult.

The survived part of Euripides tragedy Kríteis (= the Cretans) clarifies certain details of the Kouretes' ritual. From the aforementioned, follows a certain relation of Zeus with Dionysus of the archaic and classical period. It is probable that the Cretan cult was the origin of all the later Helladic cults of orgiastic character.

Αποτύπωση ανασκαφών με γεωδαιτικές μεθόδους

Εφαρμογή στην ανασκαφή Μάνδαλου Γιαννιτσών

Μία ανασκαφή που γίνεται σε μία περιοχή έχει τρεις κυρίως σκοπούς:

a. Η αποκαλύψει τη μορφή διαφόρων κτισμάτων ή ερειπίων κατά την οριζόντια έννοια.

b. Η ερευνήσει την ύπαρξη αρχαιολογικών ευρημάτων σε διαφορετικά βάθη μέσα στο έδαφος.

c. Η προσδιορίσει τις σχέσεις ανάμεσα στα ευρήματα που ανακαλύπτονται τόσο κατά την οριζόντια, όσο και κατά την κατακόρυφη έννοια.

Για τους παραπάνω σκοπούς είναι απαραίτητη η καταγραφή και τεκμηρίωση των ευρημάτων οποιασδήποτε μορφής. Βασική προϋπόθεση για τη σωστή καταγραφή και τεκμηρίωση αποτελεί η αποτύπωση του χώρου της ανασκαφής. Η αποτύπωση έχει σε σκοπό τη με λεπτομέρεια απεικόνιση κάθε φάσης της ανασκαφής στο χαρτί έτοι, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση και η μελέτη των ευρημάτων κάθε ανασκαφική περιόδου.

Η αποτύπωση μιας ανασκαφής μπορεί να γίνει τόσο με κλασικές μεθόδους, όσο και με γεωδαιτικές. Στις κλασικές μεθόδους χρησιμοποιείται συνήθως κάνναβος υλοποιημένος στο έδαφος και γίνονται μετρήσεις με μετροταινία για τον ορίζοντιο γραφικό προσδιορισμό των διαφόρων σημείων. Για τον ψυμετρικό προσδιορισμό χρησιμοποιείται τις πιο πολλές φορές αλφαριθμοδιάστικο και σπανιότερα χωροθάτης. Στις γεωδαιτικές μεθόδους χρησιμοποιούνται θεοδόλιχος, χωροθάτης, μετροταινία και πολλές φορές ηλεκτρονικά όργανα μέτρησης αποστάσεων (όργανα EDM).

Π. Σαθθαΐδης - Γ. Δούκας - Α. Μπαντέλλας

Λεκτορας, Πολυτεχν. Σχολής Α.Π.Θ.

Επιπτυμνικός Συνεργάτης, Πολυτεχν. Σχολής Α.Π.Θ.

Καθηγητής, Πολυτεχνικής Σχολής Α.Π.Θ.

Τα βασικά πλεονεκτήματα των γεωδαιτικών μεθόδων αποτύπωσης είναι τα παρακάτω:

α. Η μικρή χρονική διάρκεια των μετρήσεων.

β. Η δημιουργία ενός δικτύου γνωστών σε θέση και υψηλότερο σημείων (στάσεις αποτύπωσης). Τα σημεῖα αυτά μπορούν να χρησιμοποιούνται αποτελήσης κατά τη διάρκεια της ανασκαφής (ή και μετά) σαμνόμια σημεία αναφοράς.

γ. Το ελάχιστο αποτύπωμα πρωσαποκέ πο κάθε μετρήσεων μπορεί να είναι μόνο δύο άτομα: Ο παραπρότητης - χειριστής του οργάνου που καταγράφει και τις ενθειάζεις των μετρήσεων και ο σημειοδεικτής - δοθός που μπορεί να σχεδιάζει και τα σκαριφήματα της αποτύπωσης.

δ. Δεν είναι αναγκαίο να σταματήσουν οι ανασκαφικές εργασίες κατά την εκτέλεση των μετρήσεων, γιατί

μέσα στο σκάμα κυκλοφορεί μόνο ο απειδείκτης. Επιπρόσθετα, η υλοποίηση καννάβου στο έδαφος δεν είναι απαραίτητη και γίνεται μόνο για θεοηγητικούς σκοπούς.

ε. Κάθε σημείο που αποτύπωνται προδιοιρίζεται τελικά με τις συνταγμένες του (X, Y, Z) που προκύπτουν από τις μετρήσεις με την εφαρμογή απλών μαθηματικών τύπων εύκολα και με ακρίβεια. Εποιητικός πληροφορίες θέσης. Ακόμα, είναι δυνατή και η αυτοταμήση υσχεδίων κατόψεων, όψεων κτλ. αν υπάρχει διαθέσιμη τράπεζα σχεδίωσης.¹ Οτ. Η επιπτυχιανότερη ακρίβεια υπερέχει αυτής των κλασικών μεθόδων